

KUN EN FATTIGTØS KAN OGSÅ SKRIVE –

De tidligste kvindelige arbejderforfattere

Af Mette Kjær Ovesen

Arbejdermuseet er aktuel med udstillingen 'Kvindeliv' om arbejderbevægelsens kvinder. Med fortællinger om kampe og hverdagsliv igennem 150 år giver udstillingen kvinderne stemmer i historien. Her fortæller Mette Kjær Ovesen, bibliotekar, om researcharbejdet til udstillingen.

ESSAY

Som bibliotekar ved Arbejdermuseet har jeg siddet med i udstillingsholdets researchenhed på særudstillingen 'Kvindeliv', anført af historiker og kurator Rikke Lie Halberg. Udstillingens hovedanslag er, at "Kvinder er den halve verden! Også i arbejderhistorien". Man kan ellers godt blive i tvivl, når man besøger Arbejdermuseet, hvor det første der møder én i porten, er en hyldest til den store arbejderdigter Oskar Hansen, og ved indgangspartiet bliver man budt velkommen af en buste af Thorvald Stauning. På museet er vi alle bidt af en gal Stauning; børneaktiviteter er 'Skæg med Stauning', under covid-pandemien var han at finde på alle skilte om at følge ensretninger og spritte hænder. I dag er håndspritten væk, men man kan forsat rekvirere sig en Stauning-whisky i butikken. Da mit mellemste barn som 4-årig var med på Nationalmuseet, hvor vi var i udstillingen 'Danmarkshistorier', genkendte han to personer; Jesus og Stauning. Bevæger man sig videre op ad det flotte trappeparti, der leder én op i festsalen, prydes væggen af et

stort maleri 'Jordarbejderne ved Strandvejens anlæg' (1916-1919) af Børge Nyrop. Motivet viser hårdtarbejdende mænd, der med bøjet nakke udfører det tunge arbejde med udbygning af Københavns havneanlæg nord for Frihavnen. Nyrop måtte selv dukke nakken, da han på Charlottenborgs Forårsudstilling i 1919 modtog hård kritik for maleriets socialnaturalistiske stil. Der har sjældent været prestige i at skildre arbejdere i kunsten. Inde i den prægtige festsal bevæger vi os fra det jordnære til det ophøjede – her står nemlig flere buste af prominente mænd, der har sat aftryk i arbejderbevægelsen. Hæderspladsen tilfalder Ulrich Peter Overby, Peter Knudsen og Christen Hørdum. De står der som kropløse hoveder, og særligt Knudsen fremstår lidt komisk, da den lave sokkel kun gør det overdimensionerede hoved endnu større og forvrænger udtrykket. De får lov at beholde deres pladser i den fredede bygning. Kvinderne derimod glimrer ved deres fravær. De findes kun som dekorative 'Marianne figurer' i festsalens smukke glasloft.

Med udstillingen 'Kvindelig' vender Arbejdermuseet blikket både udad og indad, når vi i udvalgte temaer fortæller arbejderkvindernes historie og i arbejdet hermed har gransket egne samlinger som indgår i Arbejdermuseet og Arbejderbevægelsens Bibliotek & Arkiv. Nogle simple optællinger i arkiv og bibliotek viser, at der er 30 kvinder iblandt de indsamlede personarkiver (394 personer i alt har fået plads i personarkivet), og at 11,9 procent af biografierne i biblioteket handler om kvinder. Ved at undersøge kønsrepræsentationen i den skønlitterære samling af arbejderlitteratur viser tilsvarende optællinger, at kvindelige forfattere udgør 12,4 procent. Havde vi undersøgt museets kunstsamling, havde vi fået lignende resultater. Tallene er alarmerende, men ikke overraskende, da de flugter med den generelle kønsbias, som man finder i historiebøgerne.¹

Med særligt kendskab til bibliotekets samling af skønlitteratur fik jeg til opgave at finde tekster, som kunne supplere udstillingens tematikker. Rammerne for opgaven var vide, da vi fortæller halvandet århundredes historie. I udstillingen kan man møde et udvalg af fagbevægelsens kvindelige pionerer. De kvinder som ikke har fået en buste i festsalen, får det her. Inspireret heraf ønskede jeg at undersøge de tidligste kvindelige danske arbejderforfattere inden for romangenren. Dem der kunne findes i bibliotekets egen samling, var udgangspunktet, da de beretter om indsamlingspraksisser gennem tiden, og et hovedformål med udstillingen var netop at undersøge os selv. Derudover besluttede jeg, at forfatteren skulle have tilknytning til arbejderklassen og have udgivet noget før 1940. Hermed var rammen sat. Feltet var snævert betydeligt ind.

Jeg gennemgår systematisk samlingen over skønlitteratur, som er registreret i bibliotekets database. De forfatternavne der dukker op er; Caja Rude, Val-

*Kvinde ved tryk-
rimaskine hos
Rich's Kaffesurogat
Fabrikker i Valby,
august 1927.
Foto: Ukendt.
Københavns
Museum/kbh-bille-
der.dk*

borg Glentoft og Lis Elkjær, som kommer med på falderebet med en udgivelse fra 1940. Rudes tidligste bøger er fra slutningen af 1920'erne og Glentoft er repræsenteret med to bøger fra starten af 1930'erne. Titlerne har deres egen slagkraft; "Jeg tror ikke paa Jer!",² "En Stribe Sol i Mørket"³, "Altid paa Stikkerne,"⁴ og "Jeg søger Plads".⁵ Hertil kom Rosa Bergs (pseudonym) "En Tjenestepiges Erindringer".⁶ Marie Andersens debutroman "Tudemarie",⁷ blev først oversat, da jeg ikke havde ordentligt styr på førsteudgaven, men med den fastslået til at være udgivet i 1939, blev også Andersen tilføjet listen. Bøgerne om Tudemarie står for mig stærkt som en personlig barndomserindring, hvor min far med god stemmeføring og stor tålmodighed læste dem højt for mig som en del af den rituelle "godnat putning". Valborg Glentoft og Lis Elkjær var for mig ukendte navne.

Nu fulgte så arbejdet med at indsamle biografiske informationer og af-dække indholdet af bøgerne med tanke på, hvad der kunne supplere udstillings temaer. De biografiske data var mildest talt sparsomme, på nær hvad angår Caja Rude, som i kraft af sit virke som journalist, brevkasseredaktør og med engagement i bl.a. en lokalafdeling af Dansk Kvindesamfund er velbeskrevet i bl.a. Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Lis Elkjær (Graschitz) var en del af arbejderens teatervirksomhed i *De Røde Revyer*, og Valborg Glentoft

er blevet fremhævet af Julius Bomholt i en omtale i Social-Demokraten; "... thi for en Gangs Skyld er det en af Arbejderbevægelsens egne Kvinder, der fortæller om det, hun kender".⁸ "Rosa Berg" er et mysterium. Det eneste jeg har kunnet finde, er at "hun" kan have hentet navnet fra en af samtidens kulørte føljetoner, hvor en "fabrikspige" med samme navn [Rosa Berg] er hovedperson i bestsellerromanen "En kærlighedsdrøm" af Ernst Falkenberg (pseudonym). Romanen blev oversat til dansk i 1910.⁹

Valborg Glentoft

"Mens hendes Omgangskreds mente, hun var smaatosset, skrev hun Bogen, som staar paa Højde med det ypperste, der er skrevet om Fattigfolk." (...)

"Det er ikke hver Dag, en Arbejderkone debuterer som Forfatter under slige Omstændigheder, og vi opsøger hende derfor i hendes Hjem i Stefansgade, i et typisk københavnsk Arbejderkvarter, og beder hende fortælle lidt om sig selv. – Hvad kan en almindelig Kone fortælle om sig selv, siger Fru Glentoft, der er en sund og trivelig Dame at se paa. Typen paa en Kvinde, som man snarere tror at skulle træffe paa en Bondegaard end paa Brosten mellem graa Stenkolosser."¹⁰

Valborg Glentoft (født Voetmann) har, foruden de to romaner "En Stribe Sol i Mørket", 1933 og "Altid paa Stikkerne" 1934 også skrevet en fortsættelse, der udkom i årene 1938-1939 som føljeton i Social-Demokraten under titlen "Kun en fattigtøs. Nørrebro-Roman". Der må have været mange læsere af den, og det undrer mig, at hun er gledet ud i glemslen. I biblioteket har vi en samling af, hvad vi med fagsprog betegner som 'grå litteratur'. Den består bl.a. af biografisk materiale i indsamlede avisudklip, som samles i "personlæg". Mængden af udklip fortæller, hvor vigtig en person har været. Glentoft har et meget tyndt læg med en enkelt artikel, et interview givet til Aktuelt i 1964.¹¹ De digitaliserede aviser i databasen Mediestream er en skatkiste, og her fandt jeg flere artikler om Glentoft. Citaterne er hentet fra et medrivende interview fra 1933,¹² hvor en journalist fra Social-Demokraten opsøger Glentoft på hjemmeadressen, da han gerne vil have nogle bemærkninger fra hende i forbindelse med hendes debut. Glentoft beskrives af journalisten som noget forbløffet over hans ærinde, og hun afviser først et interview med en bemærkning om, at hun hellere vil til tandlæge end tale med pressen. Alligevel inviterer hun journalisten ind, og det kommer der en meget åbenmundet og livlig samtale ud af. Vi hører om hvordan hun, da tiden gør det muligt, kaster sig over skriveriet, men at det sker med en selverkendelse af, at redskaberne mangler;

“Hvad kan det nytte, at man har lært at skrive i Skolen, naar man senere ikke har haft Penneskaft i Haanden, men kun har vasket Gulv og passet Børn...?”¹³ Det har dog ikke holdt hende tilbage, idet hun bl.a. opsøgte H. P. Sørensen, redaktør på Social-Demokraten med en novelle: “Naturligvis bliver saadan en Mand strax skeptisk, naar en Kone træder ind paa Kontoret og siger, at hun vil skrive bøger...”¹⁴ H. P. Sørensen tilbød at arrangere et gratis ophold på en arbejderhøjskole, men det måtte Glentoft pænt afslå, da hun havde et hjem og en familie at passe. I stedet sættes Glentoft i forbindelse med Olga Eggers:

“Fru Eggers saa, hvad jeg havde skrevet, og sagde strax, at “jeg havde himmelraabende Talent og vilde blive en stor Kunstner”. Naa, nu kunde hun lige saa godt have sagt, at det var noget forfærdeligt Vaas. Kunstnere er saa impulsive, saa de pludselige Domme tager jeg ikke saa højtidelig. Fru Eggers var saa flink, at hun endog tilbød at skrive min Bog paa Maskine, men det kunde jeg ikke gaa med til.

(...)

I Stedet gik jeg til Kaj M. Voel (...) og bad ham, sige mig Sandheden om min Bog, og han sagde mig Sandheden, nemlig den, at jeg maatte læse noget mere og lære at skrive Dansk. For Forfatteren var det som for Haandværkeren. Det var umuligt at præstere et ordentligt Arbejde, hvis man manglede det rette Værktøj.”¹⁵

Glentoft har en foretagsomhed og en drivkraft, som også kendetegner hendes romaners hovedperson Betty. Bøgerne læser jeg sideløbende med, at jeg laver research. Fortælleglæden er stor, sproget nøgternt, og stilen er usentimental. Den litterære kvalitet vil der i dag nok være delte meninger om, men historierne er vedkommende, og jeg kan godt forstå, at forlaget Fremad bed på. Glentoft får undervisning af en lærerinde ‘Frøken Lundholm’ og på biblioteket låner hun Julius Bomholts Litteraturhistorie:

“Jeg ligefrem slugte den, og da jeg pludselig saa, at han efterlyste en Bog skrevet af en ganske almindelig Arbejder, fo’r jeg hjem efter mit Manuskript, sendte det over til ham ledsaget af et Brev, hvori der blot stod : Her er den Bog, De søger!”¹⁶

Bomholt kvitterer med positiv respons, og Glentofts forfatterkarriere tager form. Det bliver dog ikke til mere end de to romaner, som bliver udgivet på Fremad. I interviewet fra 1964 løftes sløret for at en roman er på vej, men da Glentoft dør fire år senere, er manuskriptets skæbne uvis.

Min læsning af “En Stribe Sol i Mørket” og “Altid paa Stikkerne” sker i

stjålne øjeblikke, da jeg har en efternøler, som lægger beslag på min tid. Jeg tænker på, hvor knap tiden har været for arbejderkvinderne på Glentofts tid. Det er ikke mærkeligt, at hun har nået min alder (44 år), da hun udkommer med første bog. De kvindelige arbejderforfattere på den tid debuterer senere end deres mandlige ditto. Arbejderkvinde og ambition om at skrive! Vennerne tror ikke på det, og det må have krævet sit at stå last og brast med sine drømme. Tilmed står Glentoft uden et litterært netværk. Det er stærkt gået. Hun vokser på mig. Desuden skriver Glentoft autofiktion. Hun er en fighter, kommer fra en urimelig hård opvækst i pleje – præget af omsorgssvigt. Det går ind i hjertekulen. Det gør ikke læsningen nemmere, at jeg selv kort tid forinden har haft glæden af en lang barsel, men Glentoft skriver usentimentalt og går ikke i detaljer med de hårde opvækstbetingelser, eller de ar det måtte sætte. Det gør læsningen tålelig for en sart sjæl. Jeg kommer til at tænke på antologien “Raske Fjed”¹⁷, hvor ti arbejderkvinder fortæller om livet omkring slutningen af 1800-tallet til starten af 1900-tallet. Vi befinder os i samme periode. Der er mange ligheder med den måde Glentoft fortæller, og den måde de meget barske beretninger bliver fortalt på; nøgternt, uden omsvøb, men med en “sådan var det, og livet gik videre”-mentalitet. Min tid med Glentoft løber ud, hun er ikke den eneste forfatter, der skal undersøges. Jeg har fundet en kilde på et radioindslag bragt i Danmarks Radio en augustaften i 1941. I programmet står der “*Forfatterinden i Hjemmedragt. Forfatterinderne Valborg Glentoft og Caja Rude*”.¹⁸ Nysgerrigheden er stor, men det ligger uden for denne opgave, at gå i DR’s arkiver. Flere af Caja Rudes bøger er blevet genudgivet og læses forsat, hvorimod Glentoft er gået i glemslen. Bøgerne kan kun anskaffes på tre af landets biblioteker, hvoraf Arbejderbevægelsens Bibliotek & Arkiv er ét af dem. Da jeg gerne ville have et eksemplar af bøgerne til min private bogsamling, og da det var helt umuligt at opdrive dem, aflægger jeg Vangsgaards Antikvariat et besøg. Ikke overraskende var forfatternavnet ekspedienten total ukendt, men hans interesse var vakt og efter først at kunne konstatere, at Glentoft ikke var i samlingen, lavede han yderlig en søgning for at se, hvornår forfatteren sidst havde været sat til salg, og udbrød undrende; “Hun har ALDRIG været her”!

Ud at tjene – Født til Graad

Valborg Glentofts bøger bygger som allerede nævnt på autofiktion, og som så mange andre piger fra arbejderklassen kommer den unge hovedperson Betty ud at tjene som tjenestepige. Det hører vi om i “Altid paa Stikkerne”, ligesom også flere af de andre nævnte forfattere skriver om det. Bedste eksempler er Rosa Bergs “En Tjenestepiges Erindringer” og Maria Andersens

*Husassistentelev
øver sig i håndrul-
ning på Husassi-
stenternes Fagskole
i København, om-
kring 1920.*

*Foto: Ukendt.
ABA/Arbejdermu-
seet.*

“Tudemarie søger Plads”.¹⁹ Der tegner sig et emneområde, som man kunne kalde for ‘tjenestepigelitteratur’.

Flere for mig ukendte forfatternavne dukker op i researchen; Povline Lütken, Andrea Andreasen og Johanne Buchardt. Lükten og Andreasen sammenstilles med Glentoft²⁰ og Buchardt dukker op i forbindelse med nogle brede søgninger på nettet. Ingen af de nævnte er i bibliotekets samling. Jeg kan ikke undersøge dem alle, men Buchardt tiltrækker særligt min nysgerrighed med sin debutromans titel “Født til Graad”²¹. Hvad jeg kan læse om bogen, så berører Buchardt flere af udstillingens temaer og skriver om miljøer med udspring i arbejderklassen – jeg vælger at tage hende med. Med en debut i 1941, men med et manuskript som forelå allerede i 1939,²² er hun desuden tæt på at opfylde kriterierne, hvis man ikke skal være pernitten. Som Valborg Glentoft skriver hun virkelighedsnært. Ligeledes kommer også Buchardt fra fattige kår og sættes tidligt i pleje.²³ Hendes hovedpersoner har ambitioner udover, hvad der forventes af kvinder fra deres klasse. Hun skriver på en social indignation og tegner, i den nævnte debutbog, et billede af et samfund i opbrud, hvor den gamle verden møder den nye. Buchardts hovedperson He(lene) kommer fra en opvækst på landet i dyb fattigdom, hun søger byen, forandring

og det moderne liv. Det bringer Lene til Aarhus, hvor hun får plads hos en enke og dennes datter:

“Det var en mærkelig og forvirrende verden, Lene var kommet ind i. Hun havde en følelse af at gå på en stram line over en afgrund fuld af ukendte og besynderlige muligheder. Det snurrede i hendes hoved med ordrer og kontraordrer og skældud. Lene havde fået en gammel forestilling om, at herskaber var “fine” folk, men ulykkeligvis hørte hverken Fru Borg Hansen eller hendes datter til den kategori. De færdes i det ingenmandsland, der ligger mellem arbejderklasse og borgerskab, og hvor kultur og dannelse er ukendte begreber”.²⁴

Johanne Buchardts hovedperson er ubemidlet, men belæst, hvilket er med til at understrege det ulige forhold mellem herskab og tjenestepige. Datteren i huset (Sylvia) har alle mulighederne, men ikke Lenes store videbegærlighed og dybtfølte interesse for kunst og litteratur. Lene må kæmpe for at få lov til at være den hun er i et samfund, hvor klasseskellene er dybe. Og det er nok ikke nogen tilfældighed at Buchardt lader hende falde over digteren Robert Burns i afsnittet her:

“En eftermiddag, da Fru Borg-Hansen var ude at spille bridge, var Lene i færd med at støve bogreolen i dagligstuen af. Hun havde taget alle bøgerne og lagt dem i en dyng på gulvtæppet. Hun kunne ikke modstå fristelsen til at kigge lidt i et par stykker af dem, det var så længe siden, hun havde haft en bog i hånden. Fru Borg-Hansen læste aldrig noget og Sylvia kun novellemagasiner, Lene havde næsten ondt af det for bøgerne, der stod til ingen nytte på hylderne. Hun roede lidt rundt og faldt så over et bind oversatte digte af Robert Burns. Lene læste. Hun glemte alting. Det var det vidunderligste, hun havde oplevet. For en, der som hun intet som helst kendte til den virkelige poesi, virkede disse sange som en åbenbaring. Det var som at gå over en mark med græssende får og høre blåklækkerne ringle i blæsten. Og der var sol og drivende skyer og latter af ungdom. Lene lagde stille bogen fra sig og åndede dybt ud.”²⁵

I både “Født til Graad” og “Altid på Stikkerne” møder vi forskellige eksempler på, hvordan man som tjenestepige stort set ingen rettigheder har og bliver behandlet som en arbejdskraft, der hurtigt kan skiftes ud og erstattes. Der er ingen sikkerhed i arbejdet, og hovedpersonerne må ‘på den igen’, når en ansættelse afbrydes eller stopper pga. uoverensstemmelser. De mange skift i pladser er også miljøsift, og jeg forestiller mig, at Glentoft og Buchardt, ligesom

deres hovedpersoner, har bevæget sig i disse forskellige miljøer, fra højere middelklasse til det bedre borgerskab, og at det har givet dem et kig ind i forskellige verdener på tværs af klasser.

Her er det Betty i romanen "Altid på Stikkerne", som er kommet i huset hos en velstående familie. Det beskrives som en god plads, hvor Betty for første gang oplever at blive værdsat, men her er det altså kommet til en uoverensstemmelse mellem hende og fru, idet Betty har vrænget af en mandlig gæst i huset, som har gjort tilnærmelser:

"“Fy”, sagde Fruen, “De har igen god Karakter, forsvind – saa vi skaanes for at se paa Dem.”

Betty rev Døren op og stormede ud (...)

Lidt efter kom Ane, “Aa dit bitte Skidt, er det no’et at tude for. Han var jo flink, den gamle.”

“Men Fruen”, klagede Betty.

“Jae – - men hende ska’ du ikke ta’ saa højtideligt, hun mener det ikke så slemt, og hun forstaar os ikke, lille Ven, for hun har jo altid haft det, som du har manglet og jeg med. Vi var femten Børn hjemme i Hjørring, saa du ka’ tro, der blev ikke gjort Dikkedarer med os, de største passede de mindre, og ud med os a’ Reden, saa snart no’en vilde ha’ os – - men Fruen er Enebarn a’ en Provst paa Fyn, dejlige Mennesker var hendes Forældre, men de har forvænt hende. – - Naa, men tør du dine Øjne, og kom saa ud og faa Te og glem det, og gem dine Taarer til senere hen i livet, dem faar du sikkert haardt Brug for.”²⁶

Ligesom Lene i romanen "Født til Graad" tager sig et "frikvarter", da hun går i bogreolen, så finder også Betty små rum for plads til leg og lyst.

“Betty sparkede de lette Sko af sig, trak Edderdunsdynen til Side og hoppede op i Sengen og puttede sig helt ned i Dynerne og Silketæpperne.

Ih – Hvor var det dejligt, hvor maatte det være herligt at være rig.

Hun slog til Dynen og skreg af Henrykkelse, da det lette Pust fra Dynen sank ned over hende og paany skjulte hende.

Nok et Puf til Dynen “Ah.” Op i Vejret igen med Dynen – - Stadigt højere og højere op – og nu kom Pustet.

“Aah, aah.” Betty krummede sig af bare Velvære. Hun glemte baade Spanden og Gulvet. Hun boltrede sig i Sengen i vild Leg med Dynerne. Hendes kinder glødede af Ivrigheid og Varme, og Haaret stod i et uredt Pur omkring Ansigtet.

Var det en Dør, der blev smækket?

Hun stak Hovedet frem for at lytte, men trak det hastigt til sig.

I Døren stod Fruen (...)”²⁷

Med bøgerne får vi et kig ind i en verden, som vi sjældent ser beskrevet. Ofte optræder tjenestepigerne som bipersoner, men her har de hovedrollen. Skønlitteraturen supplerer historien og kan udfylde huller, hvor vi mangler viden om emnet. I udstillingen er dedikeret et rum til netop tjenestepigerne, og her får de stemme igennem citater, som er hentet fra erindringer. Her i udpluk:

“Fruen i huset skælder mig ud fordi jeg ikke er dygtig nok til arbejdet. Men der er jo aldrig nogen, der har vist mig hvordan man gør.”

“Mine fingre er frostbidte og gør så ondt.”

“Jeg har set herskabets børn spytte i min mad.”

“Jeg har aldrig fri.”

“Herskabet har juridisk ret til at slå mig til jeg fylder 16.”

“Min løn er så ussel, at jeg må prostituere mig for at kunne sende penge hjem til familien”

“Selv hunden har det bedre end jeg...”²⁸

Historier, som går igen i de undersøgte romaner, og som supplerer erindringerne, er dilemmaer om, hvordan man gør sin entré den første arbejdsdag. Man møder op på pladsen, hvor alt endnu er ukendt; skal man melde sin ankomst ved hoveddøren, eller forventes det, at man tager køkkentrappen? Alt skal læres fra bunden, og der er ikke nogen, som fortæller én, hvordan teen skal serveres, og hvornår fruene må forstyrres fra sin morgensøvn. Det er uskrevede regler og store klasseskel, som der skal navigeres i, og det er nemt at komme til at træde forkert. Der er beskrivelser af at blive behandlet værre end hjemmets hund, blive nedgjort, ikke have en gyldig stemme og den svære balance at skulle tjene jævnaldrende hjemmeboende børn. I Lenes tilfælde træder hun ved siden af, da hun indleder et “venskab” med datteren af husets forlovede. De to er intellektuelt jævnbyrdige, men det er kun Lene, som sætter noget på spil, når de omgås hinanden. I et andet hjem bliver Lene genstand for husherrens interesse, og det er en kendt historie, at tilnærmelser, berøringer og i værste tilfælde overgreb er, hvad tjenestepiger er blevet udsat for.

*Malkepige driver
køerne til vands,
omkring 1930.
Foto: Aage Freds-
lund Andersen.
ABA/Arbejdermu-
seet.*

Et alternativ til tjenestepigehvervet er arbejdet på fabrik. Valborg Glentoft beskriver fabrikslivet som et socialistisk fællesskab, og her finder Betty sin rette plads i verden:

“Fabrikken blev Bettys andet Hjem. Her delte man Glæder og Sorger, og mange pragtfulde Mennesker kom hun til at kende. Ingen Glæde blev holdt for god til at deles med andre. Og ingen Oplevelse, om den var daarlig eller god, skjulte man for hinanden. Man hjalp hinanden. Man var som en stor

Familie. Man sang og oplivede hinanden, naar Kamp og Sorger trykkede.”
Betty levede sig helt ind i Fabrikslivet, og hun fortrød ikke, at hun var taget
fra Pladsen. Hun havde saa ofte følt, at hun ikke hørte til i det fine Hjem.”²⁹

Afrundende refleksioner

Undervejs i undersøgelsesarbejde melder sig en række spørgsmål vedrørende,
hvordan skønlitteraturen igennem tiden er blevet udvalgt og klassificeret som

‘arbejderlitteratur’ ved Arbejderbevægelsens Bibliotek & Arkiv. En forfatter som Tove Ditlevsen er f.eks. ikke indgået i bogsamlingen i samtiden og er dermed ikke blevet regnet som arbejderforfatter. Det gør vi i dag, men Arbejdermuseet er først begyndt at anskaffe litteraturen inden for de sidste 10 år og har derfor et hul i bibliotekssamlingen, hvad angår Ditlevsens værker. At Ditlevsens værker ikke er blevet vurderet som arbejderlitteratur, kan skyldes, at de nære skildringer, hvor vi befinder os i et psykologisk univers, der “indefra” beskriver vilkår i arbejderklassen, ikke er blevet regnet for så meget, medmindre de har haft et klart socialistisk sigte, og her kan andre kvindelige forfattere ligeledes være blevet fravalgt. Det betyder, at vi i dag er med til at rette op den skæve kønsbalance i samlingen, når vi anskaffer værker af Ditlevsen, Buchardt mv. Det kan også være en forklaring på, hvorfor en forfatter som Valborg Glentoft har fundet plads i samlingen, hvorimod Johanne Buchardt ikke er at finde på hylderne. Noget forenklet sat op, så opererer vi med litteratur ‘for’- ‘af’- og ‘om’ arbejdere. Her er Glentoft et eksempel på en forfatter, som kommer af arbejderklasse og som skriver til arbejderklassen om arbejderklasse. Hun bliver anmeldt i Social-Demokraten og udgivet på arbejderbevægelsens forlag Fremad. Buchardt derimod skriver ikke målrettet til arbejderklassen, men hun skildrer arbejderklassevilkår og uligheder i samfundet, og hun er selv rundet af arbejderklassen. Hun bliver udgivet på Aschehoug og anmeldt i de borgerlige dagblade. Et videre studie af hvem der har læst de to forfattere, og hvordan de er blevet anmeldt kunne måske tilføje ny viden om hvordan vi definerer arbejderlitteratur. Hvad skal der til for at blive genudgivet i dag? Falder en forfatter som Glentoft udenfor og forbliver i glemslen? Mon hendes manuskript til den bog, som aldrig nåede at udkomme, er derude et sted, hos efterkommere? Noget er der dog gjort for, at hun ikke skal sygne helt hen. Der er nu et opslag om hende på Wikipedia, idet Arbejdermuseet i forbindelse med udstillingen har afholdt en række skriveworkshops, hvor oversete kvinder er blevet skrevet ind i encyklopædien.

Når arbejderlitteraturens klassikere fremhæves, er “Ditte Menneskebarn” af Martin Andersen Nexø et af de værker, som mange kender. Elsket og hadet, tror jeg godt vi kan sige, da den har været fast pensumstof i det danske skolevæsen i årevis. Ditte er et godt eksempel på, at “den store historie” er båret af mange (tavse) kvinders arbejde og kamp. Litteraturen giver stemme hertil og kan vise, at den lille kamp er lige så essentiel som den store. Det har været et af formålene med udstillingen ‘Kvindeliv’. I den undersøgte litteratur har vi fundet panderter til Ditte. Det er f.eks. Valborg Glentofts Betty. Hvor Nexø giver Ditte karakter af offer, så er Betty i Glentofts historier helten. Vi har også brug for heltehistorierne, og derfor kan det anbefales at læse Glentofts bøger, som giver et udvidet portræt af arbejderkvinden.

Noter

1. Halberg, Rikke Lie; Jexen, Gry; Nørgaard Andersen, Linda “Historieformidlere, I de mest anvendte historiebøger i skolerne er 1.725 personer nævnt ved navn. Blot 89 er kvinder.” Debatindlæg i *Politiken*, 20 februar, 2024.
2. Elkjær, Lis: *Jeg tror ikke på jer!*, Teaterforlaget, 1940.
3. Glentoft, Valborg, *En Stribe sol i Mørket*, Fremad, 1933.
4. Glentoft, Valborg, *Altid paa Stikkerne*, Fremad, 1934.
5. Rude, Caja, *Jeg søger Plads – Fortælling for unge Piger*, Jespersen og Pio, 1932.
6. Berg, Rosa, *En tjenestepiges Erindringer*, København, 1936 [1916].
7. Andersen, Maria, *Tudemarie*, Hagerup, 1939.
8. *Social-Demokraten* 17.11.1938 s. 7
9. Falkenberg, Ernst, *En Kærlighedsdrøm. Den smukke Fabrikspige Rosa Bergs Kærlighed og Lidelser*. Folkeroman, Overs. Af Martin Jørgensen, A/S Litteraturselskabet, 1910.
10. Interview med Valborg Glentoft i *Social-Demokraten* 13.10.1933 s. 5
11. Interview med Valborg Glentoft i *Aktuelt* 29.3.1964 s. 22.
12. Interview med Valborg Glentoft i *Social-Demokraten* 13.10.1933 s. 5.
13. Ibid.
14. Ibid.
15. Ibid.
16. Ibid.
17. P.S., *Raske Fjed - ti arbejdende Kvinders Livserindringer*. Jespersen og Pio, 1932.
18. Danmarks Radio, *Forfatterinden i Hjemmedragt. Forfatterinderne Valborg Glentoft og Caja Rude*, 18.08.1941, kl. 18,00-18,20.
19. Andersen, Marie, *Tudemarie søger Plads*, Hagerup, 1941.
20. *Arbejderhøjskolen – Elevskrift for Esbjerg Arbejderhøjskole og Roskilde Højskole* nr. 8, december 1934, Statens pædagogiske Studiesamling, København s. 20.
21. Buchardt, Johanne, *Født til Graad*, Aschehoug, 1941.
22. Buchardt, Johanne, *Født til gråd*, Kvinder Skriver, 2022, efterord.
23. Mortensen, Karen Elna, “Johanne Buchardt – en forfatterstemme fra provinsen”, *Skivebogen* 1992, s. 84-117.
24. Buchardt, Johanne, *Født til gråd*, Kvinder Skriver, 2022, s. 178.
25. Ibid. s. 181.
26. Glentoft, Valborg, *Altid paa Stikkerne*, Fremad, 1934, s. 74-75.
27. Ibid. s. 68.
28. Udstillingstekster, *Kvindeliv*, Arbejdermuseet, 2023-2025.
29. Glentoft, Valborg, *Altid paa Stikkerne*, Fremad, 1934 s. 93.

Mette Kjær Ovesen
Bibliotekar ved Arbejdermuseet
mko@arbejdermuseet.dk